

37(082)
п 24

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск

LX 66

Таким чином, вивчення української мови з опорою на літературні тексти дає змогу учням, розглядаючи теоретичні і практичні питання, передбачені чинною програмою, розкрити красу і силу, гнучкість і багатство рідної мови, її виражальні і стилістичні можливості; тільки в такий спосіб викликати інтерес в учнів до предмета вивчення, а отже, розраховувати на свідоме засвоєння мовного матеріалу. Шляхи підвищення в учнів інтересу до вивчення української мови можуть бути розглянуті в подальших дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єременко С., Мацько Л. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови // Дивослово. – 1994. – № 4. – С.28-33.
2. Груба Т. Засвоєння синонімічних форм на міжпредметній основі // Дивослово. – 1998. – №7. – С. 17 – 19.
3. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах/ Колектив авторів за ред. М.І.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2010. – 400 с.
4. Пентилюк М.І. Міжпредметні зв'язки на уроках мови // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 5. – С. 41.
5. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови // Українська мова і література в школі. – 1989. – № 1. – С. 3–8.
6. Українська мова. Програми для 5 – 12 класів. – К.: Перун, 2007.

Окуневич Т.Г., Хоменко В.Б.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КРАЕВЕДЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА НА УРОКАХ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассмотрены лингводидактические основы реализации межпредметных связей на уроках украинского языка.

Ключевые слова: межпредметный материал, языковая личность, речевые умения и навыки, коммуникативная направленность, литература родного края, лексико-семантический подход.

Okounevich T. G., Khomenko V. B.

APPLICATION OF REGIONAL ETHNOGRAPHIC MATERIAL AT THE LESSONS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article focuses on linguadidactic foundation of interdisciplinary links realization at the lessons of the Ukrainian language.

Key words: interdisciplinary material, language personality, speech skills, communicative direction, native land literature, lexical semantic approach.

УДК 373.3:811.161.2 (07)

Павлик О.А.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НАД НАУКОВИМ ТЕКСТОМ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СВІТЛІ ВИМОГ НОВОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається проблема підготовки молодших школярів до роботи з науковим текстом. Окреслено чинники формування текстологічної компетенції в аспекті стандартизації мовної освіти.

Ключові слова: науковий текст, державний стандарт, початкова мовна освіта, текстологічні уміння.

Постановка проблеми. Зміни в освітньому просторі зумовлюють реформування системи освіти, запровадження нових освітніх стандартів, а з ними й програм та підручників, в яких відображається новий зміст, новітні підходи до навчання. Перехід до інформаційного

суспільства спричиняє підвищення вимог до якісної освіти, адже зростає потреба в уміннях самостійно здобувати знання, вчитися протягом життя, працювати з різноманітною інформацією, зокрема і з науковим текстом.

Успішне навчання неможливе без набуття молодшими школярами навичок роботи з науковим текстом, що є джерелом здобуття знань майже з усіх дисциплін. Крім того, молодший шкільний вік – це вік психологічної готовності дитини до сприймання наукової інформації.

У середніх і старших класах обсяг роботи з науковим текстом значно зростає. Проте, як стверджує А.А.Ємець, техніка читання учнів та уміння змістової переробки прочитаного залишаються практично незмінними. Внаслідок цього учні відчувають труднощі, пов'язані з якісним освоєнням навчального матеріалу за допомогою книги, адже тільки 0,3% учнів середньої школи володіють прийомами роботи з текстом [2, с.3]. Про це свідчать і результати міжнародних моніторингових досліджень PIRLS (Progress international Reading literacy Study) 2001, 2006 щодо виявлення рівня і якості читання й розуміння літературних та інформаційних текстів учнями початкової школи в різних країнах світу.

Одна з основних причин такого стану, на нашу думку, полягає в тому, що цілеспрямована, систематична робота з текстом у початковій школі ведеться, головним чином, на уроках читання, де вивчається насамперед художній твір. На інших предметних уроках від школярів вимагається уміння володіти “пізнавальним” способом читання: якісно вилучати інформацію з тексту, класифікувати, запам'ятовувати і відтворювати її. Учні, які не володіють прийомами роботи з науковим текстом, використовують переважно мнемонічні прийоми або прийоми, необхідні для вивчення художнього твору. Ось чому необхідна спеціальна робота зі сприймання, відтворення та створення наукового тексту для формування комунікативно-мовленнєвої компетенції молодших школярів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема опрацювання текстів різних стилів мовлення на уроках української мови в середній та старшій школі знайшла своє відображення у працях О.М. Беляєва, В.І. Капінос, А.П.Коваль, П.Г. Кордун, Л.І. Мацько, В.Я. Мельничайка, М.І. Пентилюк, Є.П.Голобородько, Г.О.Михайловської, Т.І. Чижової, О.М.Андрієць та ін. Описано також методику роботи з науково-художніми текстами на уроках читання у початковій школі (А.А.Ємець), формування стилістичних умінь учнів 1-4 і 5 класів (Л.Г.Сугейко). Разом з тим недостатньо вивченим залишається питання щодо роботи молодших школярів з науковим текстом на засадах компетентнісного підходу.

Цілі статті: визначити особливості роботи над науковим текстом з огляду на сучасні вимоги початкової мовної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед тим, як розглядати методику роботи з науковим текстом, з'ясуємо його сутність та ознаки.

Представляючи типологію текстів, які обслуговують суспільство, Ф.С.Бацевич науковий текст класифікує з огляду на соціологічний напрямок за типом функціонально-жанрових різновидів мовлення, а з огляду на власне комунікативний напрямок науковий текст дослідник відносить до текстів, націлених на результат.

Аналіз лінгвістичної літератури дозволив з'ясувати, що науковий текст – функційно-стилістичний різновид тексту, писемне або усне висловлювання наукового стилю, що містить пізнавальну наукову інформацію загальнонаукового та фахового характеру. До його основних ознак учені (І.Білодід, Н.Валгіна, В.Виноградов, С.Єрмоленко, А.Коваль, М.Кожина, Т.Матвеева, Л.Мацько, М.Пентилюк, П.С.Дудик, Д.Розенталь, М.Шанський) відносять інформативність, абстрактність, об'єктивність, логічність викладу матеріалу, точність, ясність, доказовість, переконливість.

Науковий текст характеризується вживанням термінів та розкриттям їхнього змісту, специфічною побудовою тексту, в якому переважають логічні, причинно-наслідкові відношення між конструкціями. За даними стилістичних досліджень, у науковому тексті, у порівнянні з художнім, превалюють іменники й прикметники.

С.Я. Єрмоленко, Ф.С.Бацевич визначають такі підстилі наукового тексту: науково-технічний, науково-популярний, науково-навчальний. О.Д.Пономарів розглядає також власне науковий та науково-публіцистичний підстилі. Л.І.Мацько визначає власне науковий, науково-популярний та науково-навчальний підстилі.

У початковій школі, як стверджують М.І.Пентилюк, Л.Г.Сугейко, робота зі стилістики має супровідний характер і ґрунтується на поступовому оволодінні школярами стилями мовлення [4, с. 12]. Для підготовки до навчання в середніх класах термін “стиль” М.І.Пентилюк радить використовувати вже з 3-4 класів.

У новому Державному стандарті початкової загальної освіти, що ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, передбачено навчання молодших школярів “розрізняти стильові особливості текстів і застосовувати здобуті знання у процесі побудови власних висловлювань” [1, с. 7]. У діяльній змістовій лінії стандарту також приділено увагу роботі з науковим текстом. Так, зокрема, згідно з державним документом молодші школярі повинні вміти “самостійно користуватися підручником, довідковою літературою, виділяти головне, робити висновки, висловлювати і доводити власну думку, переносити знання та способи діяльності в нову ситуацію” тощо [1, с. 15]. Названі вміння дозволяють учням ефективно працювати з науковою інформацією, представленою в різних джерелах, зокрема і в підручнику.

Аналіз підручників з української мови для 4 класу [3] показав, що в них, поряд з художніми, представлені й наукові тексти науково-популярного і науково-навчального підстилів, але в недостатній кількості, що підтверджує проведений статистичний аналіз. Так, з 256 вміщених у першій частині підручника лише 40 вправ побудовані на основі наукових текстів, що складає 15,6%; у другій частині з 240 вправ 18 на основі наукового тексту, що складає 7,5%. Разом з тим завдання до таких текстів передбачають переважно визначення теми, мети, відповіді на запитання, порівняння з художнім текстом, виконання граматичних завдань.

Спостереження за навчально-виховним процесом, бесіди з учителями, аналіз уроків виявили недостатнє володіння вчителями методикою роботи з науковим текстом, використання однотипних вправ, застосування традиційних методів та прийомів, що не завжди відповідає вимогам компетентнісного підходу до навчання.

Як показують дослідження Н.В. Чепелевої, А.А.Ємець, учні молодших класів недостатньо володіють прийомами опанування тексту, орієнтуючись, у першу чергу, на його запам'ятовування, а не розуміння. Вони виділяють зовнішню, а не внутрішню, смислову структуру. Більшість труднощів школярі швидко долають за допомогою вчителя. Одним із шляхів керування цим процесом є постановка учнями запитань до тексту. Вона дає можливість перевірити рівень розуміння окремих положень або твору в цілому і, головне, спрямовує дітей на його смисловий аналіз – виділення окремих частин, узагальнення їх змісту, встановлення причиново-наслідкових зв'язків між елементами наукового тексту, переструктурування текстового матеріалу.

Аналіз психолого-педагогічної літератури доводить необхідність формування в учнів різних видів сприймання наукової інформації й здатності до швидкого переключення з одного на інший. Особливо важливим є вивчаюче, або пізнавальне читання, що передбачає поглиблене вивчення тексту в певному аспекті з пропуском усього, що не стосується обраної теми.

Розвиток стилістичних умінь і навичок, згідно з дослідженнями Л.Г.Сугейко, має здійснюватися у процесі вивчення всіх розділів шкільного курсу рідної мови на основі тісного взаємозв'язку усного і писемного мовлення; поняття стилю краще сприймається на текстовій основі з виділенням екстралінгвістичних чинників (ситуації, завдання, місця, часу, мотиву, адресата мовлення тощо) та мовних особливостей наукового стилю (слова-терміни, запозичені слова, складні (розповідні) речення [4, с. 13]. Для цього дослідниця пропонує вчити учнів будувати, редагувати та вдосконалювати власні наукові висловлювання, робити елементарний стилістичний аналіз [4, с. 9].

Крім названих інформаційно-текстових умінь, з огляду на вимоги нового Державного стандарту важливо формувати в учнів такі **уміння**:

- аналізувати, доповнювати науковий текст, вибирати потрібний уривок;
- виділяти в прочитаному головне і деталі;
- ставити запитання до прочитаного й відповідати на них;
- виділяти з тексту не лише явно подану, а й приховану інформацію;
- виділяти в тексті слова-терміни, тлумачити їх;
- розуміти прочитаний текст, розмірковувати над його змістом;
- аналізувати та критично оцінювати отриману інформацію;
- узагальнювати інформацію, розміщену в різних частинах тексту;
- інтерпретувати й узагальнювати інформацію, формулювати висновки;
- співвідносити текст із особистим життєвим досвідом;
- висловлювати власну думку, ставлення до прочитаного;
- формулювати гіпотези, висновки і головне – використовувати прочитане у конкретних умовах і нових ситуаціях.

Спираючись на дослідження лінгводидактів, ми окреслили основні підходи до формування відповідних умінь і навичок: когнітивний, комунікативно-діяльнісний, функційно-стилістичний, а також визначили принципи навчання: дидактичні (науковості, наступності й перспективності, системності та послідовності, зв'язку теорії з практикою) і загальнометодичні (єдності вивчення мови й мовлення, зіставлення й диференціація мовних одиниць, комунікативний, когнітивний, інтегративний, текстоцентричності).

Розвиток умінь і навичок значною мірою залежить від добору методів, прийомів і засобів, поєднання яких і зумовлює ефективність навчання.

Вимоги компетентісного підходу, а також характер наукового тексту зумовлюють **прийоми роботи з ним**:

- коментоване читання, тлумачення фрагментів тексту;
- виділення ключових слів у тексті, з'ясування їх значення (за необхідності);
- аналіз тексту, встановлення причиново-наслідкових зв'язків;
- побудова структурної моделі тексту, складання плану;
- скорочення / доповнення тексту;
- діалог з автором через текст;
- вичленовування цифрової, пізнавальної інформації;
- виділення у тексті невідомого, нового (“реми”);
- конструювання й реконструювання;
- інтерпретація (використання інформації у стандартних і нестандартних ситуаціях);
- постановка проблемних питань;
- критичне і творче осмислення тексту.

Доцільними також є завдання, що передбачають опору на життєвий досвід дитини:

- *Що нового дізналися з тексту? В якій ситуації змогли б використати отримані знання і з якою метою?*

Доцільними також є трансформаційні завдання, відтворення наукового тексту за раніше виділеними ключовими елементами:

- *Виберіть з кожного абзацу те слово чи словосполучення, яке відображає зміст даної частини тексту.*

Після такої аналітичної роботи учням пропонується усно або письмово скласти текст довідкового характеру на основі використання виділених слів-опор. Ефективними у роботі з науковим текстом є також стратегії технології формування критичного мислення, зокрема “Читання з позначками”, “Діаграма Ейлера-Венна”, “Запитання до автора”, “Сенкан”, та ігрові прийоми роботи з текстом: “Питання-відповідь”, “Іменник”, “Знайди помилку”, “Цікаве питання”, “Миттєве фото”, “Чомучка”, “Відповідь-слово”, “Ключові слова”.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє визначити *умови* підвищення ефективності навчання молодших школярів працювати з науковим текстом:

- систематичний характер роботи;
- урахування при доборі дидактичного матеріалу принципу доступності, міжпредметних зв'язків;
- дотримання у процесі навчання української мови текстоцентричного й функційно-стилістичного підходів;
- упровадження в практику навчання різних предметів когнітивних прийомів роботи з науковим текстом та стратегій розвитку критичного мислення;
- поступове збільшення частки самостійної роботи з науковою інформацією;
- забезпечення взаємозв'язку видів мовленнєвої діяльності у процесі роботи з науковим текстом.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні особливостей забезпечення наступності у навчанні наукового тексту учнів початкової та середньої школи в умовах компетентнісної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – №7. – С.1-18.
2. Ємець А.А. Методика роботи з науково-художніми творами в початкових класах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец.13.00.02 / А.А. Ємець; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2001. – 19 с.
3. Рідна мова. Підручник для 4 класу / М.С.Вашуленко, С.Г.Дубовик, О.І.Мельничайко. У 2 ч. – К.: Освіта, 2010.
4. Сугейко Л.Г. Наступність і перспективність формування стилістичних умінь в учнів початкових та 5 класів загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец.13.00.02 / Л.Г. Сугейко; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 2001. – 20 с.

Павлик Е.А.

ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ НАД НАУЧНЫМ ТЕКСТОМ НА УРОКАХ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА В АСПЕКТЕ ТРЕБОВАНИЙ НОВОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО СТАНДАРТА НАЧАЛЬНОГО ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматривается проблема подготовки младших школьников к работе с научным текстом. Определены факторы формирования текстологической компетенции в аспекте стандартизации языкового образования.

Ключевые слова: научный текст, государственный стандарт, начальное языковое образование, текстологические умения.

Pavlyk O.A.

FEATURES WORK OF SCIENTIFIC TEXT ON UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS IN THE ASPECT OF THIS NEW STATE STANDARD PRIMARY GENERAL EDUCATION

The article examines the problem of training younger pupils to work with the scientific text. Outlined the factors forming text logical competence in terms of standardization of language education.

Key words: scientific text, International Standard, the original language education, text logical skills.